

Ρόμπερτ Μούζιλ «Οι αναστατώσεις του οικότροφου Τέρλες», μετάφραση: Αλέξανδρος Ίσαρης, εκδόσεις Πατάκη, 2001

Ο φασισμός που ερχόταν, ήρθε

Το σύντομο μυθιστόρημα του αυστριακού συγγραφέα Ρόμπερτ Μούζιλ εκδόθηκε το 1906 με μεγάλη επιτυχία όταν εκείνος ήταν είκοσι πέντε ετών. Πρόκειται για ένα από τα σημαντικότερα βιβλία της γερμανόφωνης λογοτεχνίας που σημάδεψε τον 20ό αιώνα με την έμφαση στις σχέσεις εξουσίας και αδύνατου και με τη διαρακτικότητα να προφητεύσει τον επερχόμενο φασισμό.

Ο έφηβος Τέρλες, γόνος αριστοκρατικής οικογένειας, στέλνεται σε ένα μακρινό σχολείο, αυστρηό και κλειστοφοβικό. Από την πρώτη στιγμή δίνεται το στίγμα και το χρώμα της ατμόσφαιρας. Όλα γκρίζα, μολυβένια, μαύρα νερά, λασπερόι και έρημοι κήποι, σκοτάδια και φωτοσκιάσεις, ομίχλες, υγρά πεζοδρόμια και βρώμικος αέρας. Και αν αυτό είναι το εξωτερικό περιβάλλον του οικότροφου, μέσα η σκοτεινιά είναι ακόμη πιο αδιαπέραστη. Κτίριο λαβύρινθος, δαιδαλώδεις στοές και μία απόκρυφη σοφίτα όπου καταφεύγουν οι νεαροί οικότροφοι για να πραγματοποιήσουν τα άνομα σχέδιά τους. Μια σοφίτα που στην πραγματικότητα είναι ένα δωμάτιο βασανισμού και απελπισίας, ένα γκέτο για κάθε άνομη επιθυμία, ένας «ληθμονημένος μεσαιώνας». Σκηνηικοί χώροι μιας ασπρόμαυρης ταινίας που θα μπορούσε να είχε σκηνοθετήσει ο Φριτς Λανγκ αλλά τελικά γύρισε –σε ασπρόμαυρη και πάλι εκδοχή– ο Φόλκερ Σλέντορφ το 1966 στην πρώτη του μεγάλου μήκους ταινία που βραβεύτηκε στις Κάνες.

Μόνος και ακοινωνήτος ο νεαρός Τέρλες πολύ σύντομα παγιδύεται από την καταπιεστική και διαβρωτική προσωποκτικότητα δύο συμμαθητών του, του Ράιτινγκ και του Μπάινεμπεργκ. Νέοι, αλλά φορτισμένοι με το πάθος για εξουσία και χειραγώγηση, εγκλωβίζουν τον αδύνατο σπουδαστή Μπαζίνι χειραγωγώντας τον με εκβιασμούς, βιασμούς και βασανιστήρια. Μάλιστα ομολογούν στον Τέρλες ότι περαιοατίζονται με τον άνθρωπο-θύμα και τον χρησιμοποιούν για να μελετήσουν τις αντιδράσεις του. Η εξόντωση του αδύνατου βρίσκεται μέσα στα πιστευτά τους, η διαφορετικότητα του Μπαζίνι, η ευαισθησία του και ο διαρκής εκφοβισμός, η αντιμετώπισή του σαν σχολική δοκιμάζουν τελικά την ψυχή και το πνεύμα του νεαρού Τέρλες. Ο Τέρλες αναγκάζεται να είναι παρών στην απόλυτη ταπείνωση του Μπαζίνι, γονατιστός σαν τετράποδο, σκηνές που φέρνουν στο νου το Σαλό του Παζολίνι, ταινία πάνω στην θηριωδία του ναζισμού, τον οποίο εξέθρεψαν οι νεότεροι πρόδρομοι του: οι βασανιστές του Μπαζίνι.

Άλλωστε και ο ίδιος ο Μούζιλ, χρόνια μετά το 1930, τους αποκάλεσε «δικτάτορες του σήμερα». Ο συγγραφέας έβλεπε τη μετεξέλιξη της Γερμανίας σε φασιστικό κράτος αλλά δεν πρόλαβε να δει τις ολοκληρωμένες θηριωδίες τους στην κορύφωση του δευτέρου παγκοσμίου πολέμου, αφού πέθανε στην Γενεύη, όπου είχε καταφύγει το 1942, καθώς κινδύνευε η ζωή της Εβραίας γυναίκας του. Εκεί έζησε με ένα μικρό επίδομα, οι Γερμανοί είχαν απαγορεύσει ήδη τον τρίτο τόμο του μεγάλου του έργου «Ο άνθρωπος χωρίς ιδιότητες» που δεν πρόλαβε να ολοκληρωθεί ποτέ. Ληθμονημένος πια, φτωχός, απελπισμένος παρακολουθούσε σε κατάσταση παραφροσύνης τη «μεγάλη οσία» να απλώνεται σαν μαύρος ορίζοντας πάνω από την Ευρώπη.

Ωστόσο, άλλη μια πολύ ενδιαφέρουσα πτυχή του μυθιστορήματος είναι εκείνη που σχετίζεται με τον ερωτισμό και τη δυσφορία του φύλου. Είναι μια πτυχή που κάπως παραμερίστηκε στις παλιότερες αναλύσεις του βιβλίου, λόγω της βίαιης και καθηλωτικής συμπεριφοράς των νεαρών βασανιστών, όμως υπάρχει μια φανερή αλλά και υποσυνείδητη διάδραση ανάμεσα στις πράξεις, στις επιθυμίες και στον αυτοκαθορισμό τους.

Αυτός που κυρίως εξελίσσεται είναι ο νεαρός Τέρλες καθώς συνειδητοποιώντας ότι ανήκει στην πλευρά των βασανιστών (εξβιάζεται και ο ίδιος για να μην αντιδράσει) δεν αντιδρά παρά στο τέλος, όταν αντιλαμβάνεται την αγάπη του Μπαζίνι απέναντί του αλλά και τη δική του σταδιακή έλξη προς το καταρακωμένο αγόρι. Μέσα από τον Μπαζίνι αναρωτιέται για τη δική του ταυτότητα («μήπως είμαι κορίτσι;»), ταυτίζεται αλλά και διεγείρεται ερωτικά. Ο πόθος του δημιουργεί ένταση και ενοχές. Δεν είναι πια η πόρνη της περιοχής στην οποία καταφεύγει, όπως τόσα άλλα αγόρια, που του ξυπνά τον ερωτισμό, αλλά ο πληγωμένος συμμαθητής του. Ωστόσο αυτή η σαδομαζοχιστική σχέση μόνον πρότυπο συντροφικότητας δεν μπορεί να είναι. Είναι ολοφάνερο ότι ο Μούζιλ, που δεν ήταν ομοφυλόφιλος, καθόλου δεν μπόρεσε να εξωραϊσει τη σχέση τους γιατί κατά βάθος τον ενδιέφερε η καταπιεστική

και φασιστική μεταχείριση του αδύνατου.

Από αυτή την άποψη διαφοροποιείται από τους άλλους συγγραφείς εκείνης της περιόδου, ομοφυλόφιλους ή και αμφί, τον Αντρέ Ζιντ, τον

Τόμας Μαν, τον Ζαν Κοκτό, που περιέβαλαν τους ήρωές τους με ένα πλέγμα παρακμιακής ποιητικότητας αλλά και αρρωστημένης κοινωνικότητας. Οι βασανιστές του Μπαζίνι είναι οι επόμενοι βασανιστές των μειονοτήτων και των Εβραίων, ενώ ο νεαρός Τέρλες απομακρύνθηκε στο τέλος από τη σχολή «ρέπει προς την υστερία» αποφάνθηκαν οι καθηγητές του. Το βιβλίο ξεκινάει με τους γονείς του να τον φέρνουν στη σχολή και τελειώνει με την αναχώρησή του πίσω στην οικογένεια – άραγε κι αυτό δεν δίνει ένα στίγμα για τους γονείς και τη στάση τους όσον αφορά τις ευθύνες απέναντι στα παιδιά τους; Σίγουρα όμως δεν μπορούμε να του δώσουμε κι αυτού του συγγραφέα γιατί συνδέσαμε στον διαχωρισμό του Μπαζίνι (τον αποκάλεσε «κλεπτομανή») και βασανισμό του μπρος στα μάτια του. Θα περάσουν αρκετά χρόνια που η λογοτεχνία δεν θα εκπροσωπεί την πλευρά των θανατών αλλά θα δώσει φωνή στους σιωπηλούς και κακοποιημένους.

Ο τρόπος που γράφει και περιγράφει ο Μούζιλ είναι αστόλιστος, αντιποιητικός και βαθιά διεισδυτικός δίνοντας και μερικές ανάσες στοχαστικής ανάτασης στον ήρωά του. Ο Μούζιλ εντόπισε νωρίς, στις αρχές του 20ού αιώνα, το κακό, τον αδύναμο και με αυτή την ιστορία αφυπνίζει και προειδοποιεί. Άφησε πίσω του και άλλα εξαιρετικά κείμενα και φυσικά το ημιτέλες τεράστιο έργο του «Ο άνθρωπος χωρίς ιδιότητες», που αποτελεί πρόκληση η αποπεράτωση της ανάγνωσης του.

Η μετάφραση του Τέρλες είναι του Αλέξανδρου Ίσαρη που ξαναδούλεψε μια δική του, ενώ η επιμελημένη έκδοση (της σειράς Σύγχρονοι Κλασικοί των εκδόσεων Πατάκη) περιέχει εισαγωγή του ίδιου, χρονολόγιο και φωτογραφίες.

ΘΟΔΩΡΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ

Ο τρόπος που γράφει και περιγράφει ο Μούζιλ είναι αστόλιστος, αντιποιητικός και βαθιά διεισδυτικός δίνοντας και μερικές ανάσες στοχαστικής ανάτασης στον ήρωά του. Ο Μούζιλ εντόπισε νωρίς, στις αρχές του 20ού αιώνα, το κακό, τον αδύναμο και με αυτή την ιστορία αφυπνίζει και προειδοποιεί.

